

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I LA RECERCA AL TERCER MÓN. ANÀLISI DEL DESCOBRIMENT I DESENVOLUPAMENT DE LA VACUNA QUÍMICA CONTRA LA MALÀRIA

GUILLERMO CABA,¹ MARTÍ DALMASÉS²

¹Observatori de la Comunicació Científica, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

²Fundació del Parc Taulí, Sabadell

INTRODUCCIÓ

En aquest treball s'analitza el paper dels mitjans de comunicació en el desenvolupament de la vacuna química SPF66 contra la malària, portat a terme per un equip de recerca colombià. Aquest desenvolupament és important perquè té repercussions sobre una malaltia —la malària— que és endèmica en l'anomenada «franja de països tropicals», i afecta anualment milions de persones i amb un alt índex de mortalitat —sobretot infantil— i, també, perquè ha esdevingut un cas polèmic i paradigmàtic per les actituds de molts actors de la comunitat nacional: equips de recerca de l'esfera anglosaxona i llatina; indústria farmacèutica; administracions públiques; organitzacions governamentals internacionals i, també, de la premsa general i especialitzada.

En aquest estudi, s'examina de forma sintètica l'estat de la qüestió de la malaltia i del desenvolupament de la vacuna química contra la malària, per després fer una descripció dels fets més importants que han marcat el desenvolupament d'aquesta vacuna. Segueix la cronologia dels articles apareguts especialment rellevants per a aquest estudi. La discussió se centrarà en la posició dels diferents actors presents a l'entorn de l'objecte d'estudi. Finalment, es fa una reflexió sobre el paper de la comunicació científica i de masses aplicada a aquest cas.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ: LA MALÀRIA I EL DESENVOLUPAMENT DE LA VACUNA QUÍMICA

La malària és una de les més severes malalties infeccioses dels tròpics que, a més, s'està estenent per altres àrees del planeta. L'OMS estima que cada any

n'ocorren entre 300 i 500 milions de casos clínics i en moren al voltant de 2,7 milions de persones l'any. Només a l'Àfrica subsahariana, es produeix el 90% dels casos de malària. En aquest continent la malaltia és responsable, aproximadament, d'un milió i mig de víctimes anuals, sobretot nens i dones gestants. Representa, a més, un obstacle al desenvolupament social i econòmic de molts països del tercer món, amb pocs recursos i infraestructures (Fig. 1).

El control de la malària es veu agreujat perquè el paràsit s'ha tornat resistent als fàrmacs utilitzats tradicionalment —sobretot a la cloriquina. D'altra banda, l'única vacuna que existeix és la SPF66, desenvolupada per l'equip de l'investigador colombià Manuel Patarroyo. Els estudis realitzats fins al moment donen una efectivitat limitada a aquesta vacuna (31%) i, a més, no estarà disponible en el mercat fins a finals de la dècada. Segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS), s'estan desenvolupant altres vacunes, però porten un retard d'uns dos anys respecte la SPF66.

METODOLOGIA DE L'ESTUDI

Al llarg de 1995 i 1996 s'ha realitzant una recerca d'informació a l'entorn d'aquest cas en mitjans de comunicació general, publicacions científiques, reportatges de televisió, com també en comunicats de premsa de l'oficina de comunicació de l'OMS. Aquesta informació ha estat analitzada i classificada de forma estructurada en quatre eixos bàsics segons els quals s'analitzarà l'estratègia seguida per l'equip liderat pel Dr. Patarroyo:

1. Actitud de la comunitat científica —aliances i competidors.
2. Actitud dels mitjans de comunicació.
3. Actitud dels actors del mercat potencial de la vacuna contra la malària, és a dir, els clients.
4. Actitud de les institucions responsables de les polítiques científiques de diferents països.
5. Nivell científic i tècnic de l'equip investigador.
6. Impacte de la personalitat del líder de l'equip investigador i influència del context geogràfic.

La fase final ha estat la discussió de l'anàlisi descriptiva realitzada com també la definició de conclusions.

Fonts d'informació revisades

1. *Publicacions científiques*: The Lancet / Nature / Science.— 2. *Diaris nacionals*: El Periódico de Catalunya/ La Vanguardia/ El País.— 3. *Premsa estrangera*: Le Monde / Le Figaro / International Herald Tribune.— 4. *Revistes*: Time / Paris Match.— 5. *Reportatges de televisió*: L'agència Capa, a França ⇨ BBC/ TV3.— 6. *Altres*: Comunicats de premsa de l'OMS.

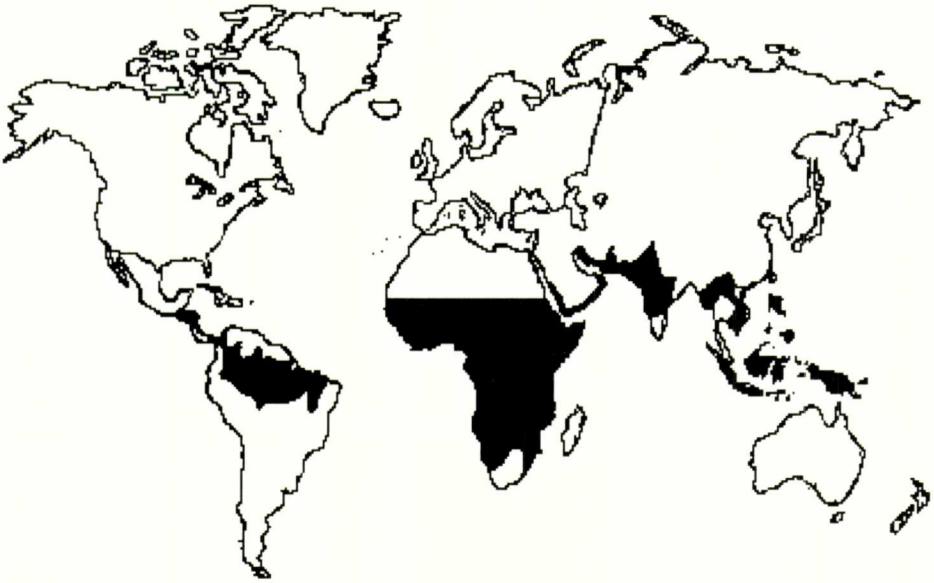

FIG. 1. Zones del món on predomina la malària, una malaltia de països pobres.

LES FITES MÉS IMPORTANTS EN EL DESENVOLUPAMENT DE LA VACUNA QUÍMICA CONTRA LA MALÀRIA

El març de 1988, el Dr. Manuel Elkin Patarroyo (Ataco, Colòmbia, 1946) publica a la revista *The Lancet* un estudi on exposa els resultats de la inoculació d'una vacuna contra la malària a soldats. La vacuna dona resultats d'eficàcia parcial. La comunitat científica, en reaccionar durament al fet que s'hagués exposat la vida dels voluntaris, genera la primera crítica al treball del Dr. Patarroyo. L'estudi agafa per sorpresa els investigadors en vacunes de malària, que ignoraven que el Dr. Patarroyo havia assajat prèviament la vacuna en simis, i desconeixien la figura i activitat que desenvolupava el bioquímic colombià.

Prova d'això és l'article «La recrudescència mundial del paludisme» publicat a *Le Monde* el 23 d'octubre de 1989. En aquest article s'informa que, segons l'OMS, la lluita contra el paludisme és d'una ineficàcia creixent. L'article presenta el Dr. Marc Gentilini, «un dels millors especialistes en malalties tropicals», que assegura que «no es disposarà de cap vacuna antipalúdica fins l'any 2000. La situació està caracteritzada per l'absència de vacuna, la desmobilització de les firmes farmacèutiques i el desenvolupament d'un fenomen nou i inquietant: la degradació de l'eficàcia dels antipalúdics disponibles».

El Dr. Gentilini no va indicar que existís una vacuna en fase de desenvolupament contra la malària, la del Dr. Patarroyo, que ja havia estat assajada

en éssers humans. La vacuna no està considerada pel fet que els assaigs del Dr. Patarroyo no es fan d'acord amb les normes bàsiques del procediment epidemiològic. Per aquest motiu el metge colombià esdevé objectiu de les crítiques de la comunitat científica. El juny de 1990, en una reunió d'experts de l'OMS, es demana la realització d'assaigs a l'Àfrica controlats per grups independents.

El 1990, l'epidemiòleg espanyol Dr. Pedro Alonso, que treballa en el centre que el Medical Research Council (MRC) té a Gàmbia, acorda amb el Dr. Patarroyo la realització d'un assaig en el centre britànic. Però la direcció del MRC a Londres no ho permet. Aquests i altres intents de fer l'assaig a Àfrica, el darrer d'els quals el desembre de 1990, fa que colombians i espanyols es plantegin la necessitat d'una estreta aliança amb un objectiu bàsic: que la vacuna pugui ser assajada d'acord amb la normativa de l'OMS. És així com el procés de desenvolupament de la vacuna, que romania estancat, passa a incorporar el Centro Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) d'Espanya que contracta el Dr. Pedro Alonso, qui deixa de treballar per al MRC. El Dr. Alonso passa a ocupar el càrrec de Cap de la Unitat d'Epidemiologia i Bioestadística en la Fundació Clínic, de l'Hospital Clínic i Provincial de Barcelona. L'aliança colombiano-espanyola persegueix la caracterització del producte i la realització dels assaigs a Àfrica d'acord amb els procediments epidemiològics acceptats per la comunitat científica.

El gener de 1992 s'obté de la Dirección General de Farmàcia la primera llicència d'assaigs clínics, i el març del mateix any es concreta un acord amb les autoritats tanzanes, l'Institut Tropical Suís i el CSIC, per provar la vacuna SPF66 a Tanzània.

Al març de 1993 es publiquen a *The Lancet* els resultats del primer assaig colombiano-espanyol en fase III, controlat per placebo i a doble cec, realitzat a La Tola, Colòmbia. És la primera prova que la vacuna funciona i que compleix les normes epidemiològiques d'assaig de productes establertes per la comunitat científica. El mes de juny, el Dr. Patarroyo manifesta públicament la seva intenció de donar la vacuna a l'OMS.

L'octubre de 1994, dos mesos després de finalitzar l'assaig, es publiquen els resultats de la SPF66 a Tanzània, que situa la seva eficàcia en el 31%. Llavors, és quan comença la tercera crítica de la comunitat científica, que destaca la baixa eficàcia de la vacuna.

El febrer de 1995, el govern colombià acorda amb Espanya el finançament de la producció i aplicació de la vacuna a Tanzània. El programa general de desenvolupament de la vacuna és conseqüència de la col·laboració entre institucions colombianes, espanyoles, suïsses i tanzanes, i està finançat per la «Agencia Española de Cooperación Internacional» (AECI) i la «Swiss Development Cooperation» (SDC). El Dr. Pedro Alonso és el responsable tècnic del projecte.

El mes de maig se signa el conveni pel qual el Dr. Patarroyo ven la patent de la vacuna a l'OMS, demanant, a canvi, que la planta de producció estigui a

Colòmbia i que la seva administració no costi més d'un dòlar per dosi. Segons el propi Dr. Patarroyo, el motiu i els termes de la donació obeeixen al seu interès per assegurar que tots els que necessitin la vacuna puguin aconseguir-la a baix cost.

ELS RESULTATS I LA CRONOLOGIA DELS FETS

Any 1986:

26 de gener. Després de 66 intents, Manuel Patarroyo descobreix que la unió de tres fragments del paràsit de la malària protegeix els simis. D'aquí el nom de la vacuna: Synthetic *Plasmodium falciparum* 66 (SPF66).

Any 1987:

13 d'agost. M. Patarroyo publica a *Nature* els resultats dels seus assaigs de la vacuna sintètica en simis de la selva.

Any 1988:

10 de març. M. Patarroyo publica a *Nature* els resultats del primer assaig en éssers humans de la seva vacuna contra la malària. A la mateixa edició, un article de l'investigador nord-americà, Louis Miller, desqualifica Patarroyo per haver exposat la vida dels joves soldats.

10 de juliol. En un article de dues pàgines a la secció de ciència de *La Vanguardia*, el Dr. Patarroyo afirma «hem guanyat el primer assalt contra la malària, que crec que és definitiu perquè la vacuna ha mostrat una eficàcia increïble en éssers humans. La vacuna ja protegeix com a mínim entre un 70 i un 75%». Respecte dels científics llatinoamericans reconeix que «la nostra generació, d'entre 30 i 45 anys, té molta consciència de la seva identitat, del seu origen ètnic. I tots anhelem tornar als nostres llocs d'origen perquè tenim consciència de la importància d'un desenvolupament científic i tecnològic apropiat en els nostres països, que nosaltres podem impulsar i abonar».

Any 1989:

28 d'octubre. Un article a tota pàgina al diari *Le Monde*, manifesta que, probablement, no hi haurà una vacuna antipalúdica abans de l'any 2000. «La situació també està caracteritzada, —apunta el Dr. Marc Gentilini— per la desmobilització de les firmes farmacèutiques i la degradació de l'eficàcia dels antipalúdics disponibles».

Any 1992:

18 de febrer: *El Periódico de Catalunya* anuncia que Espanya dirigirà l'assaig clínic de la vacuna de la malària a Tanzània i que el Dr. Patarroyo donarà la vacuna a l'ONU per tal que la distribueixi a preu de cost.

Any 1993:

20 de març. Publicació a *The Lancet* dels resultats del primer assaig en fase III, aleatori, controlat per placebo i doble cec, realitzat per espanyols a La Tola, Colòmbia. S'estableix una eficàcia del 36% en adults i del 77% en nens d'un a quatre anys.

11 de maig. L'OMS convida Manuel Patarroyo a Ginebra per discutir la cessió dels drets de fabricació i distribució de la vacuna. És el primer pas d'aquesta organització per considerar la vacuna en la seva política global de vacunacions. En aquest apropament han estat fonamentals els resultats de l'assaig de La Tola, publicats a *The Lancet*.

12 de maig. El Walter Reed Army Hospital de Washington, D.C., principal centre de recerca mèdica de les Forces Armades dels EUA, comença a Tailàndia un assaig clínic de la SPF66. D'aquest assaig no s'ha fet públic cap resultat. Per la seva part, el Dr. Patarroyo es reuneix a Ginebra amb les màximes autoritats de l'OMS per acordar la forma d'explotació de la vacuna.

Any 1994:

13 de febrer. L'oficina d'informació de l'OMS emet un extensíssim comunicat «Propera posada a punt de la vacuna antipalúdica: l'esforç mundial s'imposa», en el qual Tore Godal, cap del Tropical Disease Research de l'OMS, demana la col·laboració mundial dels grups que treballen en vacunes antipalúdiques.

14 de febrer. *Le Figaro* dedica mitja pàgina a l'anunci de l'OMS del dia anterior. Titula «Contra el paludisme: un pla de guerra mundial». El text recull que OMS, a més de la SPF66 compta, com a mínim, amb cinc vacunes potencials de resultats prometedors. Els assaigs amb aquestes altres vacunes s'han preparat en els països on la malaltia és endèmica. Altres 20 estan en estudi en els laboratoris de tot el món. La solució final més eficaç consistirà — opina la institució internacional— a associar diverses formulacions. OMS afegeix que «en l'estadi actual, els treballs efectuats amb l'SPF66 compten amb uns tres anys d'avantatge en relació a les altres vacunes potencials».

20 de maig. El Dr. Manuel Patarroyo guanya el «Premio Príncipe de Asturias de Investigación Científica y Técnica».

Mes de juliol. Finalitzen a Tanzània els assaigs de la vacuna dirigits per la Unitat d'Epidemiologia de l'Hospital Clínic de Barcelona.

2 de setembre. La revista *Science* publica un llarg informe sobre las vacunes en el món. L'article sobre la malària està escrit per la directora del Departament de Parasitologia de la Universitat de Nova York, Ruth S. Nussenzweig, que no fa cap referència a l'assaig de Tanzània ni tampoc menciona el Dr. Patarroyo a la llista de cites bibliogràfiques.

Mes d'octubre. La revista *The Lancet* publica el resultat dels assaigs de la vacuna a Tanzània, que ofereix una protecció del 31%.

Mes d'octubre. *El Periódico de Catalunya*, informa que l'OMS organitza a Kisumu, Kenya, una reunió per discutir «les vacunes de la malària». Una de les jornades està dedicada a examinar el comportament de la vacuna SPF66 en el assaig recentment finalitzat. Patarroyo no és convidat a la reunió. El mateix diari informa que els instituts nacionals de salut dels Estats Units comencen a Kisumu l'assaig d'un preparat que passa directament del laboratori als éssers humans.

Mes de novembre. Notícia d'*El Periódico de Catalunya*: El coronel Ripley Ballou anuncia que ha administrat la primera dosi de la vacuna contra la

malària —New York Vaccine (NYVAC)— a trenta soldats. Ballou, responsable de medicina tropical del Walter Reed Army Institute of Research (WRAIR), el principal centre de recerca biomèdica dels Estats Units, també dirigeix l'assaig que es realitza a Tailàndia amb la vacuna del Dr. Patarroyo, en el qual també participa la «Navy». El mateix article destaca que Francisco Ayala, president de la *American Association for the Advancement in Science*, assegura que el tracte donat per la revista *Science* al Dr. Patarroyo és un «cas trist», i creu que «o hi ha ignorància o no es presta a Amèrica Llatina la deguda atenció».

2 de desembre. Article de dues pàgines al suplement de Ciència de *La Vanguardia* on es llegeix «es l'última vacuna que entrego a l'OMS». En el text s'explica que «la seva decisió de donar la vacuna a l'OMS, el 1993, va ser facilitar el seu accés a un major nombre de persones afectades, allunyant així les grans companyies farmacèutiques amb interessos exclusivament comercials. A canvi, havia demanat a l'Organització el reconeixement que el seu país havia aconseguit el descobriment, i el compromís que, a igual preu, Colòmbia gaudís de preferència sobre d'altres països en la producció de la vacuna. OMS es va negar a totes dues peticions».

Any 1995:

20 de gener. John Maurice, cap del gabinet de premsa de l'OMS, publica a *Science* l'article «Malaria Vaccine Raises a Dilemma», on destaca l'opinió del cap de la Unitat de Recerca i Desenvolupament de Vacunes de l'OMS, Paul Henri-Lambert, que els resultats de Tanzània (31% de eficàcia de la SPF66) són una qüestió d'opinió o filosofia.

Mes de febrer. La Unió Europea (UE) i l'OMS organitzen un congrés a Tanzània per discutir la creació d'una xarxa de centres de vacunació contra la malària a Àfrica. El Dr. Pedro Alonso no hi és convidat. Es dona el cas que la UE no desenvolupa cap assaig de vacuna de malària a Àfrica, ni tampoc té cap vacuna antipalúdica.

16 de febrer. A *Paris Match* apareix un reportatge de quatre pàgines sobre el Dr. Patarroyo titulat «Le Docteur Patarroyo est-il le nouveau Pasteur?» La revista el defineix com «l'heroi d'una de les més grans victòries del segle», que «ve a París com a convidat d'honor a les festes del centenari de Pasteur: justa resposta al menyspreu de la comunitat científica mundial, fins l'any passat, a aquest investigador colombià desconegut».

Mes de març. El malariòleg nord-americà L. Miller exposa en una reunió científica a Atlanta els nous avenços en la lluita contra la malària. Segons informa *El Periòdic de Catalunya*, no menciona el Dr. Patarroyo.

10–13 d'abril. Se celebra un col·loqui internacional sobre etiologia i patogènesi a Dakar, organitzat per l'Institut Pasteur, amb la presència d'investigadors francesos i nord-americans. *Le Figaro* i *Le Monde* destaquen les crítiques dels investigadors participants vers el Dr. Patarroyo.

4 de maig. Se signa el conveni amb l'OMS per a la producció de la vacuna a Colòmbia, que compta amb el suport d'entitats públiques colombianes.

26 de maig. El Dr. Patarroyo anuncia a Madrid una nova vacuna contra la

malària basada en l'anterior, i amb un enfocament immunològic revolucionari que permetrà dissenyar vacunes a mida. Afirmar tenir preparats per a la seva publicació els resultats d'aquesta nova vacuna que, fins ara, no han estat acceptats per cap publicació científica.

21 de juny. *El Periódico de Catalunya* publica un article on informa que l'OMS manté un contenciós sobre el preu de la vacuna. En els darrers mesos ha començat a potenciar el treball d'equips de recerca que encara es troben molt lluny d'obtenir una vacuna que pugui provar-se en éssers humans. La paradoxa és que la agència de l'ONU autoritza aquests grups que treballin amb la vacuna del Dr. Patarroyo sense comptar ni amb Patarroyo ni amb els investigadors espanyols que han realitzat l'assaig clínic a Tanzània».

18 d'agost. *The Lancet* publica que els resultats de l'assaig de la vacuna SPF66 desenvolupats pel Medical Research Council (MRC) a Gàmbia proporcionen una protecció del 4% en infants menors d'un any.

DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

Tractament informatiu del Dr. Patarroyo a la premsa

Per entendre el tracte informatiu que rep el Dr. Patarroyo a les publicacions científiques i a la premsa general cal considerar el que exposem a continuació:

1. Origen del grup investigador; personalitat del seu líder

Poques vegades la persona que apareix en un mitjà de comunicació per parlar de ciència no pertany a l'anomenat món occidental de recerca, sigui per naixement, adopció o assimilació. El Dr. Manuel Patarroyo no compleix aquests requisits, ja que és colombià i treballa a Colòmbia en un centre públic de recerca. És a dir, amb total independència de les estructures de producció científiques occidentals de les quals, per una altra banda, necessita el reconeixement.

Això vol dir que està en una situació privilegiada per criticar en els mitjans de comunicació tot allò que considera negatiu en el sistema de producció de la ciència que es fa a occident amb recursos dels països industrialitzats.

2. Independència en l'obtenció dels recursos

La seva independència respecte dels recursos occidentals, la seva personalitat —tan allunyada del científic convencional—, el seu origen ètnic i la forma de treball molt *sui generis* —ha estat acusat de poc rigorós— explica el recel de la comunitat científica. Tot això es manifesta en el tracte que rep el seu treball en les publicacions científiques.

3. *Outsider* de la comunitat científica establerta

Com que són els científics occidentals els que produeixen el «saber científic», són aquests els que utilitzen els periodistes occidentals per a documentar-se. El doctor colombià, per tant, no només ha entrat com un *outsider* a la comunitat

científica —com ell mateix ha reconegut. Els mateixos científics s'han trobat amb un investigador que té molt poc de convencional, en la mesura en que té poc d'occidental. I no és això solament. El Dr. Patarroyo és un nou tipus d'interlocutor per als periodistes. Cap altre científic havia dit a un periodista que l'objectiu de l'investigador era el benestar de la humanitat, ni havia organitzat grans espectacles comunicatius en les seves xerrades. I, per damunt de tot, diu que no vol ni cinc cèntims per una patent que li ha portat una dècada de treball en dedicació quasi exclusiva. El Dr. Patarroyo és, en aquest sentit, un interlocutor molt apetitós i que dóna molt joc a allò que busquen els periodistes: espectacularitat, espontaneïtat, claredat en les explicacions científiques. En definitiva: és bon comunicador i generador d'expectatives.

4. Diferent tracte en la premsa científica especialitzada i la premsa general

S'aprecia una diferència fonamental en la valoració del treball de l'equip colombià entre les publicacions científiques i els mitjans de comunicació general.

En la premsa general es pot dir que el Dr. Patarroyo «no existeix» fins després dels resultats de Tanzània, a finals de l'estiu de 1994. El cas més flagrant d'oblit en els mitjans de comunicació general ho constitueix la revista *Time* que al maig de 1993 presenta en portada un reportatge sobre la malària on en cap moment parla de la vacuna química. Sí, fa referència, en canvi a l'Institut Pasteur, al Walter Reed Army Institute of Research, al Medical Research Council i a la Wellcome Foundation. També cita l'OMS, el programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament, el Banc Mundial i la multinacional Rhône-Poulenc.

L'any 1994 el Dr. Patarroyo accedeix als mitjans de comunicació de masses amb diverses declaracions. Això coincideix amb diferents esdeveniments importants.

•Nota de premsa de l'OMS; el difícil paper de la institució responsable de les polítiques científiques.

L'11 de febrer de 1994, en una llarga nota de premsa de set pàgines, l'oficina de comunicació de l'OMS publica l'article «Propera posada en pràctica de la vacuna antipalúdica: l'esforç mundial s'imposa». Entre d'altres aspectes, la nota afirma que «al marge de la SPF66, es compta almenys amb cinc vacunes potencials prometedores de les quals s'han fet assaigs en humans en els països endèmics, i 20 o més d'altres són posades a punt pels laboratoris del món sencer». La nota afegeix que «la solució més eficaç consistirà, potser, a associar varies formulacions. Per a la posada a punt de la vacuna SPF66, hom té més o menys tres anys d'avantatge sobre totes les altres vacunes potencials». Val a dir que avui, quasi tres anys després, aquesta afirmació no es pot sostenir. La mateixa crítica que se li va fer al Dr. Patarroyo, de crear massa expectativa, és pot aplicar a la pròpia OMS. Aquesta nota es difon dins l'estratègia de desenvolupament de la vacuna SPF66.

Al març de 1993 es publica a *The Lancet* el resultat de l'assaig a Tola, Colòmbia, que dona una eficàcia del 36% en adults i 77% en nens d'un a quatre anys. Aquest assaig és la primera prova que la vacuna funciona segons els criteris dels estudis aleatòriament. Dos mesos més tard, Patarroyo anuncia la seva intenció de donar la vacuna a l'OMS. La nota de premsa, per tant, es dona a conèixer en un moment en el qual la comunitat internacional reconeix que un «outsider», M. Patarroyo, té una vacuna que és eficaç i que, a més, no té intencions de negociar la cessió de la patent amb cap indústria farmacèutica. D'altra banda, els països que més han invertit en recerca per una vacuna contra la malària són, en general, els que més recursos destinen al programa «Tropical Disease Research» de l'OMS, que és l'organisme que els gestiona. Per tant, caldria entendre aquesta crida de l'OMS dirigida a l'esforç mundial per trobar una vacuna contra la malària.

- Publicació dels resultats dels assaigs a Tanzània a la revista *The Lancet*: la vacuna també funciona a l'Àfrica

El que fa vessar el got que transforma el doctor colombià en la *vedette* dels mitjans de comunicació és la publicació, el 29 d'octubre a *The Lancet*, dels resultats de la vacuna a Tanzània. El mateix dia *Le Monde* publicà un extens article titulat «Una vacuna prometedora contra el paludisme», que fa referència dels resultats de l'assaig de la vacuna. El fet que un diari de referència com *Le Monde* publiqui aquest article provoca un efecte dominó en d'altres mitjans. El dia anterior però, el rotatiu *Le Figaro* en la secció *La Vie Scientifique* també dedicà un extens article al darrer assaig de la vacuna colombiana, «Paludisme: l'esperança confirmada d'una vacuna mundial». Pocs dies abans, *La Vanguardia*, en les dues pàgines centrals de *La Revista*, publicava el reportatge «He assolit el meu somni d'ésser útil». Aquests resultats trenquen l'ostracisme amb què, segons reconeixeran els periodistes, s'havia tractat fins aleshores el doctor colombià.

Dos anys abans, el 28 d'octubre de 1992, Jean-Yves Nau, el mateix periodista que el 1994 publicava «Una vacuna prometedora contra el paludisme», publicava a *Le Monde* un article sobre la conferència d'Amsterdam, en què es debatia l'estat de la lluita contra la malària, titulat «La irresistible foguera del paludisme». En el subtítol, el periodista afirma que, tot i que la malaltia amenaça directament 2,2 milions d'éssers humans, l'OMS reconeix que la seva eradicació és un objectiu inaccessible. En cap moment es fa referència als treballs de l'equip colombià que, per aquelles dates ja havia vacunat milers de persones a Amèrica Llatina.

- Litigis amb l'OMS: la negociació entre el «establishment» i l'«outsider»

El tercer motiu d'aquest salt als mitjans de comunicació es produeix pels problemes del Dr. Patarroyo amb l'OMS, que no accepta les seves condicions en la donació de la patent. El 2 de desembre, en un article a dues pàgines del suplement de Medicina de *La Vanguardia*, Patarroyo afirma que «és l'última

vacuna que entrego a l'OMS». La mateixa afirmació sortirà també a d'altres mitjans de comunicació.

- La notícia és la polèmica generada pel Dr. Patarroyo

Aquest protagonisme als mitjans de comunicació és deguda no tant a la importància del seu descobriment com a la polèmica que manté el metge amb bona part de la comunitat científica. A la premsa espanyola, els articles acostumen a estar encapçalats per expressions del tipus: «ha mantingut una llarga batalla pel reconeixement del seu treball davant la comunitat científica internacional, dominada pels anglosaxons»; «Un investigador incòmode»; «Moltes vegades, el patrocinador manipula l'investigador»; «un cop de geni mal assimilat»; «l'ètica científica a vegades amaga interessos foscos»; «Manuel Patarroyo: guerrer de la malària»...

- La premsa francesa, amb l'admirador de Pasteur

D'altra banda, la premsa internacional, tot i que no dedica el mateix protagonisme al doctor colombià que els mitjans espanyols, també recull la polèmica entre l'investigador i la comunitat científica internacional. Els mitjans francesos dediquen molt més protagonisme al Dr. Patarroyo que als anglosaxons. Un factor que no es pot menysprear és que són les seves declaracions en nombroses ocasions afirmant que és un gran admirador de Pasteur. Així, els titulars recullen les frases «És el Dr. Patarroyo un nou Pasteur?»; «Un colombià... admirador de Pasteur»: «Manuel Patarroyo, deixeble de Pasteur».

Així mateix són els mitjans francesos els que donen més protagonisme a la polèmica: «L'eficàcia de la primera vacuna contra el paludisme és posada en qüestió»; «...els treballs d'un investigador colombià, el Dr. Manuel Patarroyo, "dont démarche fut longtems" contestada en els mitjans científics especialitzats»

- El mutisme dels anglosaxons

Per la seva banda, els mitjans anglosaxons són més freds: «El tortuós camí cap a la vacuna de la malària». A més, en general, dediquen molt menys protagonisme al metge colombià.

Amb l'excepció dels mitjans anglosaxons, tots els altres centren l'interès informatiu del desenvolupament de la vacuna SPF66 en la polèmica generada entre l'equip colombià-espanyol i la comunitat científica. La premsa pren partit per Manuel Patarroyo.

5. «Publicar no és suficient»; «Qui no segueix les normes, és rebutjat»

La premsa científica és el lloc on la feina de recerca té reconeixement per part d'una comunitat —«lobby»— amb les seves normes, els seus procediments, i reflecteix la forma com l'activitat científica s'organitza a occident. En aquest sentit, el Dr. Patarroyo ha desenvolupat la seva tasca d'una forma molt *sui generis* i això, ha creat desconfiança. Un argument comunament emprat per la comunitat científica per justificar el seu recel és la manca de reconeixement en cercles especialitzats, ja que l'investigador colombià no havia publicat treballs en revistes científiques. No obstant això, el cert és que sí havia participat en,

aproximadament, 30 articles científics que es van publicar entre els anys 1983 i 1992. El que succeí és que el seu treball havia estat ignorat.

Malgrat això, una vegada publicats els resultats en revistes conegudes per la comunitat científica internacional, continuà la crítica. Coincidint amb la publicació dels resultats a Tanzània, el 2 de setembre de 1994 *Science* dedica un monogràfic al tema «Vacunes: fronteres de la medicina». L'article dedicat a la malària està escrit per la investigadora del Departament de Medicina i Parasitologia Molecular de la Universitat de Nova York, Ruth S. Nussenzweig. Enmig de l'article es troba un paràgraf sobre la SPF66. L'autora explica que la vacuna ha estat àmpliament administrada a Colòmbia i en alguns països d'Amèrica del Sud, i afegeix que els estudis informen que redueix en un 39% els episodis clínics de malària. «Si aquests resultats poden repetir-se a d'altres indrets, quedaria establerta la factibilitat d'una vacuna de fase sanguínia en éssers humans, el que permetria millorar-ne l'eficàcia». L'autora «oblida» el recent assaig finalitzat a Tanzània, i els que s'estan desenvolupant a Gàmbia i a Tailàndia.

Cinc mesos després apareix a la mateixa publicació l'article «Malaria Vaccine Raises a Dilemma». A l'article, escrit pel cap del gabinet de premsa de l'OMS, John Maurice, es reconeix que els resultats de Tanzània (31% de eficàcia) han dividit a la comunitat d'investigadors. «Alguns dels 12 científics entrevistats per *Science* diuen que els resultats són d'una "transcendència marginal" i són necessaris més estudis abans de decidir un ús general de la vacuna. Alguns científics hi estan absolutament en desacord.» La valoració que fa de l'article la gent propera al Dr. Patarroyo és que aquest està fet amb «mala sang», mentre que per part de les indústries farmacèutiques i l'OMS, s'assegura que l'article està molt ben equilibrat.